

לב המזעזעים

עלון חודשי בענייני הלכה ומנהגים, מתוך סדרת הספרים "לב המזעזעים"

גיליון קמ"ד | טבת תשפ"ג

הלכות והליכות בעניין 'נשמה יתירה'

נשמה יתירה

"דאמר רבי שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר (שמות לא יז) "שבת וינפש", כיון ששבת ווי אבדה נפש (ביצה טז, א, תענית כז, ב). ביאור: "שבת" לאחר שאדם נח בשבת ושומר את השבת הוא אומר בצאתה ווי אבדה נפש אוי על הנפש שהלכה לו (רש"י שם ד"ה וינפש).

ביאור הלימוד שקשה מה שאמרה תורה "שבת וינפש" ולכאורה היה צריך לומר "שבת ונפש" אלא ודאי בא ללמדנו דרשה זו "וי אבדה נפש" (אור החיים בראשית ב ב).

מדי הנשמה היתירה

רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו (רש"י ביצה טז, א ד"ה נשמה יתירה, ר"ח תענית כז, ב). והוסיף בדעת זקנים (מבעלי התוס' שמות טז כב ד"ה שני) שבשבת אוכלים בכל סעודה ב' לחמים כי הדרך לאכול בשבת יותר מסעודות של חול מפני הנשמה יתירה.

ביאור דברי רש"י שיש לו רחב לב לאכול ולשתות ואין נפשו קצה שבכל ימות השבוע יש מלחמה בין הנשמה לגוף, הגוף רוצה לאכול והנשמה אינה רוצה לאכול, ולכן לא יוכל לאכול הרבה לפי שלפעמים הנשמה מנצחת, ואילו בשבת קודש שהאכילה עצמה היא גם מצוה (עין שו"ע האר"י דברים השייכים בסעודה בחול ובשבת סעיף א) גם הנשמה עושה שלום עם הגוף ומסכימה עמו שיאכל, ולכן יכול לאכול הרבה שאין לו שום מעכב, וזה הביאור ברש"י שכתב ואין הנפש שהיא הנשמה שקצה בכל ימי השבוע במאכל, היום איננה קצה (שיח שרפי קודש ח"א).

ביאור אחר: שהאכילה זו של שבת אינה מזיקה ואדם לא נעשה מגושם מאכילת שבת (מבעל מכתב מאלוהיו הובא בקונטרס ושבתי בבית השם).

ביאור אחר: שמה שכתב רש"י "לרוחב לב לאכילה ושתיה" כוונתו לאכילת פת של תורה ושתיה יינה של תורה, ומה שכתב ואין נפשו קצה עליו כוונתו, דאילו בחול פעמים הלמוד הוא נגד רצונו וצריך התגברות על יצרו, אבל בשבת מי שזוכה לנשמה יתירה הרי לימודו בלא טורח והתגברות כח אדרבה נפשו מתענגת ושמחה מלמודה (ספר מנוחה וקדושה לתלמיד הגר"ח מולאזין שער התפילה ראשון פרק ג).

ביאור אחר: המנוחה והעונג שהנפש מוצאת בשבת כאילו היא

נשמה יתירה (שו"ת הרשב"א חלק ג סימן רצ).

ביאור אחר: לפי שימי השבוע הם כתחילת בריאתם, ויום א' חלוש מכולם כיון שביום זה התחיל העולם, וגם הוא יום שלישי ליצירת האדם [שנברא ביום ו'] (עין תענית כז, ב), ובשבת היה העולם שלם ועומד היטב על מתכונתו וזהו הנשמה היתירה שיש בשבת, ובמוצאי שבת מתחיל השבוע מחדש והאדם חוזר ונחלש כבריאת העולם ולכן צריך להשיב נפשו בבשמים [ובמוצאי יו"ט לא שייך ענין זה ולכן אין ברכת בשמים] (שו"ת הרשב"א ח"ז סימן שטט).

ביאור אחר: על ידי הנשמה יתירה חל עליו שפע אלוקי ומתרבה חכמתו לעסוק בתורה ולעיין במעשה ה', ענין הנשמה יתירה להעלות את האדם במדרגה רוחנית בשבת (שיטה מקובצת ביצה טז, ב).

נשמה נוספת או תוספת נשמה

יש אומרים: שהנשמה יתירה הכוונה תוספת רוח על הנפש שיש לו כבר בימי החול (זוהר שמות רד, ב).
יש אומרים: שבשבת יש לאדם ב' נשמות ובמוצאי שבת נשמה האחת יוצאת לרקיע (ספר קושיות אות נד, בעל הטורים שמות לא יז).

הטעם בנשמה יתירה בשבת

נשמה יתירה באה רק בשבת מכיון שיש מנוחה ואסור במלאכה וביו"ט שיש מלאכות המותרות כגון לצורך אוכל נפש אין נשמה יתירה (כל בו סימן מא).

טעם אחר: שחידוש המציאות של העונג הרוחני נברא בשבת של ימי בראשית, ולכן מתחזקת ומתגדלת הנשמה בשבת, וביאור הדבר שהמאמר של הקב"ה שהיה בכל יום ויום מימי הבריאה קיים לעולם ולכן באותו יום מתחזקים הברואים שנבראו בו (הגרש"ז א בספר מנחת שלמה ביצה ירושלים תשס עמוד קסא בשם ר"ח).

דרגות שונות בנשמה יתירה

הרגשת הנשמה יתירה אינה שווה לכל אחד ואחד, כי הצדיק ענין הנשמה יתירה הוא תענוג אור שכלי דביקות בקב"ה וזה שמחה עצומה. ומי שאינו צדיק, מרגיש שמחה גשמית ברחבת הלב במאכל ומשתה (יושר דברי אמת אות נב).

ביאור אחר: לכל אחד מישראל יש נשמה יתירה אבל לא לכל אדם בשווה אם הוא חסיד נותנין לו נפש יתירה ממידת חסד כפי המדרגה שלו, אם הוא גיבור ירא חטא נותנים לו נפש יתירה ממידת גבורה, ואם הוא איש תם, נותנים לו נפש יתירה ממידת

לע"נ הרב ר' אליעזר בן אברהם ואסתר מנדה ז"ל. נלב"ע כ"ט טבת תשנ"ח. ת.ג.צ.ב.ה.

אמת, כי נפש יתירה היא מלכות, והיא כלולה מעשר ספירות (זוהר במדבר פנחס רע"א מהימנא רמב ב).

יש שכתבו בדומה: יש אדם שמקבל את הנשמה יתירה מעולם העשייה, ויש מעולם היצירה, ויש מעולם הבריאה ויש מעולם האצילות, ואף בכל עולם ועולם יש דרגות שונות והכל הוא לפי הכנת האדם מערב שבת לשבת וכל שכן מי שהכין עצמו מתחילת השבוע לשבת קודש (מאור ושמש כי תשא).

רמז לנשמה יתירה בשבת מהפסוק (שמות לא יז) "וביום השביעי שבת וינפש" סופי תיבות **שתי** נפשות יש לו לאדם בשבת (בעלי התוס' פרשת כי תשא לא יז בשם ר"י החסיד, בעל הטורים שם).

מהיכן מגיעה הנשמה יתירה

יש אומרים: שהנשמה יתירה היא מהכתרים שניתנו לישראל במתן תורה ונלקחו מהם בחטא העגל וניתנו למשה רבנו ומחזיר להם לישראל ביום השבת, וישראל מחזירים לו במוצאי שבת, וזה כוונת "ישמח משה" במתנת חלקו שנותן חלק לכל אחד ואחד מישראל (אר"י ז"ל כפי שהביאו בבן יהודע ביצה פרק ב, חת"ס מועד ירושלים תשס"ד עמוד פג).

יש אומרים: שהנשמה יתירה היא אחד משישים מעולם הבא (ספר צדקת הצדיק לרבי צדוק הכהן מלובלין דף קכו).

מתי מגיעה הנשמה יתירה

נשמה יתירה בערב שבת (עיי' משנ"ב רצ"ב ס"ק ב ומג"א שם ריש הסימן).

יש אומרים: בערב שבת בין השמשות נוספת נשמה יתירה לישראל, ולאחר שבת נוטלים אותה (מסכת סופרים פרק יז ד)

יש אומרים: שהנפש באה בערב שבת אחרי חצות אחרי שמכין עצמו לשבת בטבילה (ספר אספקליא המאירה פרשת יתרו מו, ב).

לפי המקובלים: יש אומרים: שהנשמה מגיעה בזמן קבלת שבת כשאומרים "בואי כלה" (כה"ח ס"ס רס"א רס"ז יב בשם האר"י), ויש אומרים: שהיא מגיעה בשעת אמירת "ברכו" של תפילת מעריב, ויש אומרים: בשעה שאומרים "ופרוש עלינו סוכת שלומך" עמידה באמירת ופרוש: ועל פי זה יש אומרים שיש לעמוד כשאומר "ופרוש עלינו" כדי לקבל תוספת נשמה יתירה (שע"ת רס"ג בשם מהר"י סרוג שהביא מהר"ח).

יש אומרים: שהנשמה יתירה מתחלקת לשנים מידת לילה ומידת יום, וכל הזמנים נכונים אלא שיש בזה כמה בחינות ודרגות ובכל שלב נוסף עוד מדרגה באמירת "בואי כלה" מקבל תוספת נפש, ובאמירת "ברכו ה' המבורך" מקבל תוספת רוח ואת תוספת הנשמה יתירה מקבל באמירת "ופרוש עלינו" (כה"ח ס"ס רס"א רס"ז יב בשם האר"י שער הכוונות).

קבלת תוספת נשמה יתירה של ביקר

ביום שבת קודש צריך לכוון באמירת "נשמת" לקבל תוספת הנפש, ואחר אמירת "ה' שפתי תפתח" [לפי נוסח ספרד] קודם שיתחיל "ברכו" יכון לקבלת תוספת הרוח, ובתיבה "איה" שאומרים בקדושת כתר בחזרת במוסף יכון לקבל תוספת נשמה (כה"ח רס"א כה).

עד מתי נשארת הנשמה יתירה

יש אומרים: שהנשמה יתירה אינה הולכת לגמרי עד אחר סעודת מוצ"ש, ולכן אין ראוי להתעסק במלאכה שאינה אוכל נפש עד

אחר סעודת מוצ"ש (שערי תשובה סימן ש בשם תלמידי האר"י, מחזיק ברכה סימן ש בשם תלמידי האר"י). **ויש שכתבו** שמטעם זה נוהגים שלא להחליף בגדי שבת עד אחר סעודה ד' וגם כדי ללוות את המלך בבגדי פאר (כה"ח ש"ו בשם פרי עץ החיים שער ח"י פכ"ד).

סעודת מלווה מלכה לבד את הנשמה יתירה בצאתה

יש אומרים שטעם מלווה מלכה היא להשיב את הנפש היתירה שהלכה במוצ"ש כמו שאמרו שטעם הבשמים להשיב את הנפש מכך שהנשמה יתירה עזבה את הגוף כך גם סידור השולחן במוצ"ש (ספר חסד לאברהם מעין פ מט, ספר צדה לדרך מאמר רביעי כלל ראשון פרק שביעי, של"ה מסכת שבת פרק נר מצוה אות נט).

הרגשת יציאת הנשמה יתירה במוצאי שבת

אע"פ שעצם הנשמה יתירה היא רוחנית, מכל מקום כל נפש מישראל מרגיש בזה וסימן מובהק לזה שכל אחד מישראל במוצ"ש מוצא את עצמו במצב של שינוי (ערוה"ש רצ"א א).

מי שאינו מרגיש קדושה יתירה בשבת

מי שאינו מרגיש בעצמו קדושה יתירה ביום השבת הרי זה אות כי אין בו אותה הנשמה היתירה וכן מי שלא ירגיש קדושה בעצמו כלל זה לאות שאפילו נשמה אין בו ואין לו דביקות כלל אל הנשמה כי הלכה ממנו לגמרי ורק אם ישוב בתשובה תחזור היא אליו (והנה"צ רמ"א דסל"ז בספר מכתב מאליוהו ח"א עמ' 72 כתב בזה ושמעתי מרבי ומורי הצדיק והקדוש ז"ל).

דברים המועילים להבנת האדם לקבל את הנשמה יתירה

טבילה במקווה: יש אומרים: שמי שלא טבל בערב שבת אינו זוכה לנשמה בערב שבת (יסוד ושורש העבודה שער העליין פרק א), ביאור הדבר שאינו זוכה שתבוא בערב שבת אבל בשבת עצמו מגיעה הנשמה יתירה בכללות ישראל שנכללו גם הקטנים בזה ומי שאפשר לו לטבול זוכה בזה יותר, ראייה לדבר: שמצינו שמברכים על בשמים בהבדלה והטעם כתבו הראשונים משום שאז מסתלקת הנשמה יתירה ולא מצאנו שמי שלא טבל לא יברך על הבשמים (שו"ת שלמת חיים ח"א סימן נז).

תשובה בערב שבת סגולה לנשמה יתירה ממקום גבוה

כתבו בספרים שיהרהר בתשובה בכל ערב שבת (משנ"ב רנ ס"ק ג) ועל ידי התשובה בערב שבת יכול לקבל בחינת נשמה יתירה ממקום גבוה (כה"ח רנ יא).

אמירת שנים מקרא ואחת תרגום

יש אומרים: כיון שהוא קורא שנים מקרא ואחד תרגום זוכה להכנת תוספת נשמה יתירה ונקרא אדם על ידי הקריאה וסימנך "ויקרא האדם שמות" (כה"ח רפה לב בשם ספר מטה יהודה ט, מנחת שבת ס"ק עב ס"ק מה, עניני שבת בשם ילקוט ראובני בשם המקובלים). **יש אומרים:** שמי שעובד עובדין דחול בין השמשות אז יאבד טובה הרבה ואליו לא תגיע הנשמה יתירה (ספר עיני כל חי על מסכת סופרים פרק יז).

דברים הנערכים לקבלת נשמה יתירה

שמחה: כשאדם שורה בעצבות או שאינו מתענג מתענוגי שבת אין הנשמה יתירה באה (פמ"ג א"א ס"ס רצ"ז). **יש אומרים:** דווקא אם בתחילת שבת נוהג כן אבל אחר שנכנסה הנשמה יתירה מערב שבת שוב אינה יוצאת עד מוצאי שבת (מג"ט רצ"ז).

המקיים במשך השבוע "ביומו תתן שכרו"

סגולת מצוה זו שאם קיין מצות שכר שכיר ביום מימי השבוע נותנים לו באותו שבוע תוספת נשמה יתירה ממקום גבוה, והמבטל מצוות עשה "דביומו תתן שכרו" עובר על חמשה לאוין (ב"מ קיא, א) ולכן לא יזכה לקבל תוספת נשמה יתירה בשבת (חיד"א מדבר קדמות ערך שכר שכיר).

להקדים קבלת שבת

המקדים שבת ומוסיף מחול על הקודש הרי שעליו נאמר כל המוסיף מוסיפים לו נפש יתירה בשבת, וכן כל הגורע גורעין לו אותה נפש (תיקוני הוזהר תיקון מה, יסוד ושורש העבודה שער ח העליון סוף פרק א).

המוסיף בהוצאות שבת

מי שמוסיף בהוצאות שבת מוסיפים לו נפש יתירה ומי שגורע מגרעין לו (נפש חיים להגר"ח פלאגי מערכת ש אות כד בשם תיקוני הוזהר תיקון יח).

דברים שעושים לכבוד הנשמה יתירה

"וביום השבת שני בבשים"

יש אומרים: ששני הכבשים של מוספים הן כנגד הנשמה יתירה שיש לאדם בשבת בנוסף לנשמה שיש ביום חול (תורת העולה לרמ"א ח"ג פרק מה, ספר מנחת הגרשוני במבוא לספר).

אמירת "נשמת כל חי" בשבת

חז"ל תיקנו לומר את תפילת "נשמת כל חי" בשחרית של שבת בבוקר בסוף פסוקי דזמרא לפי שבשבת ניתוסף לנו נשמה יתירה ולכן מוסיפים אנו שבח והודאה לשם ית"ש על כל הטוב והגמול שגמל וגמל עמנו בכל עת (לבוש רפא א, סדר היום סדר תפלת שחרית של שבת).

הדלקת ב' נרות בשבת

הדלקת ב' נרות שבת הם רמז לב' הנשמות דהיינו שבשבת יש לכל אחד נשמה יתירה (פרישה רסג בשם רש"ל בהגותיו לטור).

אסור לבקש צרכיו בשבת (ירושלמי הובא ברשב"א תשל"ט, מז"א רצא א) יש אומרים: שהסיבה שאסור לאדם לבקש צרכיו בשבת לפי שיש נשמה יתירה לאדם בשבת ואין הדרך לשאול בפני האורח (ספר לחיים בירושלים על ירושלמי שבת פרק טו בשם אג"א עיין שם עוד ב' טעמים בדבר).

עת רצון בקבלת התפילות

בשבת יש עת רצון לקבל התפילות יותר מימי חול לפי שיש בה נשמה יתירה (בניהו דף פב עיין שם).

אמירת משניות "במה מדליקין"

המנהג לומר אחר קבלת שבת פרק במה מדליקין (שבת פרק ב), והטעם: כדי שיזכור על ידי המשנה איזה שמנים ופחילות הכשרים להדלקה וטעם זה נכון לבני ספרד שנוהגים לומר פרק זה קודם קבלת שבת אבל לבני אשכנז שאומרים פרק זה אחר קבלת שבת טעם זה אינו מספיק והטעם: על פי דברי הבאר היטב (א ד) בשם האר"י שכתב שביום חול אחרי שישכים בבוקר יהיה תחילת לימודו פרק משניות, לפי שעל ידי לימוד המשניות מתיישבת הנשמה בגופו כי משנה אותיות נשמה, ולפי זה אחר תפלת ערבית בשבת שכבר קיבלו

נשמה יתירה כדי ליישב אותה בגופו של האדם, אנו אומרים פרק במה מדליקין כי הנשמה קרויה נר כדכתיב (משלי כ כז) "כי נר ה' נשמת אדם" ולכן לומדים פרק זה שמדבר מעניני הנר (שול"ת ציץ אליעזר חלק יג סימן ג).

אמירת שבת שלום

יש אומרים: שהטעם שבשבת קודש מברכים איש לרעהו בלשון "שבת שלום" לפי שביום חול הגוף והנשמה הם תרתי דסתרי ואין שלום ביניהם, כי מה שהגוף רוצה לאכול ולשתות אין להנשמה נחת מזה, אבל בשבת שגם האכילה והשתיה לכבוד שבת יש בהם קדושה, הרי בשבת יש שלום בין הגוף והנפש ולכן מברכים שבת שלום (ספר חמודי צבי עמוד קו).

בגדי שבת

הטעם שלובשים בשבת בגדים מיוחדים לשבת ואוכלים ושותים מהמובחר שבאכילה והשתיה לכבוד הנשמה יתירה כמו שבא לאדם מלכה לבית צריך לכבד את הבית בכלים נאים ולהאכילה מעדנים, גם כשנכנסת באדם נשמה יתירה צריך לכבד את הגוף שהוא הבית בלבושים מיוחדים לכבודה, ולאכול מאכלים מיוחדים לכבודה, ובעשות כל בר ישראל כך הוא מעיד שמאמין בקדושת יום השבת שקדשו הקב"ה (ספר אגדות אליהו לבעל שבט מוסר).

אמירת "צאתכם לשלום"

בזמירות של שבת אנו אומרים צאתכם לשלום ונשאלת השאלה האין אנו מסלקים את האורחים, ויש לפרש שהנשמה מגיעה מהעולם העליון על ידי ב' מלאכים שהם מסייעים לה לרדת מהעולם העליון לעולם הזה ולקראתה באים שני המלאכים שמלווים לו לאדם בשבת ומוסרים אלו לאלו, וכל זמן שלא נסתלקו מלאכי העליון המלוים את הנשמה נחשב שעדיין לא יצאה מרשות העליון לכן אנו אומרים למלאכי עליון צאתכם לשלום (שם משמואל).

הקב"ה שואל את נשמה יתירה מה חידשת בשבת

בזהר (ח"ג קעג א) כתוב שבמוצאי שבת שהנשמה יתירה חוזרת למקומה שואל אותה הקב"ה מה חידשה בשבת (הובא בא"ר רצ ב, שע"ת רצ ב, של"ה סוף דף קלד שם ד"ה שינה בשבת).

מעלת הנשמה יתירה

על ידי הנשמה יתירה מתגלים לאדם סודות תורה

יש שכתבו שביום השבת מחמת הנשמה היתירה ירגיש בנפשו תענוג נפלא ואם חכם הוא על ידו יגלו לו רזי תורה (ראשית חכמה שער אהבה פרק ו אות סה שכך ראה במורו ורבו ובעוד חכמים).

מוחקת העבירות שבפניו

העבירות שאדם עושה נחקקים לו בפנים ויש רשות למקטרג לתבוע לדין עליהם, וכשבא לאדם בערב שבת הנשמה יתירה היא מוחקת את העבירות שבפניו (מנחת שבת סימן עב ס"ק א בשם קרבן שבת שכתב בשם האר"י ז"ל).

פנים חדשות

יש אומרים: ששבת נקראת פנים חדשות לענין שבע ברכות (טושו"ע אה"ע סימן סב ה), משום שיש נשמה יתירה בשבת (ערוה"ש כח).

מובא במדרשים שאדם הראשון מכיון שאכל מעץ הדעת נגזרה עליו גזרה (בראשית ב יז) "ביום אכלך ממנו" וכו' וכיון שבאה שבת לימדה זכות עליו וניצל ממיתה (עיין פרקי דר"א) והאיך ניצל כיון שבשבת קודש הגיע אליו הנשמה יתירה ועל נשמה זו לא נגזרה מיתה, כי היא לא נהנית מעץ הדעת, ונשאר אצלו והיה חי עם הנשמה יתירה כל ימי חייו (מהר"ל דיסקין פרשת כי תשא על הפסוק שמות לא יז ובינים השביעי שבת וינפש).

במנהג לשיר בר יוחאי בליל שבת

יש הנוהגים: לשיר את פזמון "בר יוחאי" עם קבלת שבת קודם שאומרים "בואי כלה", והטעם: כדי שזכות התנא יעזור לאוהבי תורתו לזכות אותם בתוספת נשמה יתירה מקום גבוה (ספר תפוחי זהב נדפס במנטובה שנת שפג הובא בטעמי המנהגים עמוד רעג).

יארציית של הנשמה יתירה

נהגו האבילים לגשת בתפילת מעריב של מוצאי שבת שקודם היארציית והטעם: לפי שכל מוצאי שבת עוזבת הנשמה יתירה לאדם על מנת לחזור בשבת הבא ואילו במוצאי שבת האחרון שלו פרחח ממנו שלא על מנת לחזור אליו נמצא שבמוצאי שבת שקודם פטירתו היתה לו בחינת מיתה מגשמתו היתירה ולכן מוצאי שבת נחשב גם כן ליארציית (פני ברוך דף תיח בשם הרב ר' ברוך זלדוביץ זצ"ל).

תענית באחד בשבת

הגמרא בתענית (כו, ב) אומרת מה הטעם אין מתענים אנשי משמר ביום ראשון מפני נשמה יתירה ופירש רש"י (שם ד"ה נשמה יתירה) שניטלה ממנו [במוצאי שבת] ונעשה חלש.

פטירתו של אדם בשבת קשה יותר בגלל הנשמה יתירה

דוד המלך בקש לדעת מתי יום מותו. אמר לו בשבת תמות ביקש דוד למות באחד בשבת, הטעם משום שקשה לגוף יציאת הנשמה, ובשבת שיש ב' נשמות נמצא צריך ליציאת ב' נשמות בפעם אחת שקשה מאוד (עיין יעקב שבת ל, ב).

הגמרא בשבת (קג, ב) "דבר דבר שלא יהיה דיבורך של שבת כדיבורך של חול" כי כשאדם מתקדש בנשמה יתירה כל הדיבור היוצא מפיו קדוש, וזה מה שנאמר (הושע יד ג) "קחו עמכם דברים וכו' ונשלמה פרים שפתינו" שיהיו הדיבורים כקרבנות העולים לריח ניחוח (פנים יפות פרשת חקת). קדשו באור פניו של האדם

מבוא במדרש (בראשית רבה יא ב) שברכו הקב"ה ליום שבת באור פניו של האדם קדשו באור פניו הכוונה שאינו דומה אור פניו של אדם כל ימות השבוע כמו שהוא דומה בשבת והיינו מחמת הנשמה יתירה שבאדם, שהאור היוצא מהפנים בא מהנשמה של האדם, ששם בהנשמה של האדם שורה השראת השכינה ויוצא האור דרך הפנים (שפת אמת פרשת בא, עין לקח טוב עמוד רכג).

ברכת הבשמים במוצאי שבת מפני סילוקו של הנשמה יתירה

הטעם שמברכים על בשמים במוצ"ש מפני שבשבת ניתנה נשמה יתירה באדם והוא שמח מתוך שאכל ונתענג ונה ושקט וכשהוא מבדיל בטלו כל אלו ממנו וניטלה ממנו נשמה יתירה והנה הוא במחשבה מעתה ובטורח ובעסק ונפשו אינה שמחה כאשר בתחילה ולכן תקנו להריח בשמים בהבדלה ותהנה הנותרת ותשמה ותריח בריח טוב ובכך מפיג צערם ולא יתעצב אל ליבו בזכרו את ששת ימי המעשה וכל זה תקנו כדי היא זיכרון שבת בלבו ויהא שמח אף בצאתו (רש"י בספר פרדס הגדול מביא סימן קי, מתוך דבריו נלמד מה זה הנשמה יתירה, רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה כט, טור א"ח רצז).

יש אומרים: שאף מי שאין לו חוש הריח יריח בלא ברכה, והטעם: מכיון שהנשמה יתירה נהנית מזה (ליקוטי מהר"ח בשם זכור לאברהם).

דברים הקשורים לנשמה יתירה נשמה יתירה קודם חטא העגל

יש אומרים: שקודם החטא היה לכל אחד מישראל נשמה יתירה בכל יום, ולאחר חטא העגל ניטלה מהם ויורדת לישראל בכל שבת [ויר"ט] (כוונות האר"י, ילקוט ראובני כי תשא, ראשית חכמה פרק ו בשם שערי תשובה).

הטעם שהגמרא אומרת כיון ששבת אבדה נפש והרי כאשר אדם שובת בבניסת שבת אז נבנסת בו הנשמה היתירה ורק לאחר שיוצאת נאבד ממנו ומהגמרא משמע שמיד ששבת שנבנס מיד מרגיש באבדה נפש

כיון שנכנס שבת ורואה את מעלת הנשמה יתירה אז מבין מה יהיה לו למפרע במוצאי שבת כאשר תאבד הנפש ותחזור למקומה (של"ה פרשת ויקהל פיקודי תורה אור ג).

ביאור אחר: הכוונה על אותם אנשים שמרבים באכילה ושתיה וממעטים בלימוד התורה ועליהם נאמר וי אבדה נפש, שמפני ביטול התורה הם כאילו מאבדים את הנשמה יתירה שניתנה להם בשבת לצורך זה והנשמה יתירה יושבת אצלם בטילה ממלאכת שמים (של"ה סוכה נר מצווה מה).

בערב שבת נותן הקב"ה, ובמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו הטעם שלא נכתב נוטל אותה הימנו, לפי שהקב"ה מה שהוא נותן הוא אינו נוטל בחזרה, אלא נוטלין על ידי שלוחין (עין יעקב עירובין נד, א). הגמרא בביצה (טז, א) אומרת שענין נשמה יתירה שיש בשבת אמר רק לישראל ולא לגוים "מתן שכרה נמי אודעינהו, נשמה יתירה לא אודעינהו".

הטעם שלא הודיע הקב"ה ענין נשמה יתירה לגוים לפי שנשמה יתירה ביאר רש"י רוחב לב למנוחה ... ויאכל וישתה, ובעכו"ם לא שייך אכילה של קדושה ולכן הקב"ה לא הודיע להם (גילויי הש"ס ביצה טז, א).

הטעם שלא יבולים לבוא בטענה שאילו היה מודיעם ענין הנשמה יתירה היו מקבלים את השבת

שאף אם היו יודעים לא היו מקבלים את השבת מחמת זו לפי שאין חוששים בעולם הזה אלא לכבוד העולם הזה ושכרו (שיטה מקובצת ביצה טז, א ד"ה מתן שכר).

טעם אחר: לפי שהנשמה יתירה היא מתנה טובה ואינה בגדר שכר לכן אין לאומות העולם לבוא בתביעה מדוע לא קבלנו מתנה (אוה"ח שמות לא טז). טעם אחר: לפי שישראל קיבלו עליהם שמירת שבת גם קודם נתינת הנשמה יתירה ולכן נעשים על זה אומות העולם (אור החיים שמות לא טז).